

HANNO SOANSS

Uz Starbucks atvēršanu Jervakandi gaidot

Radikālā lojalitāte (Radical Loyalty) ir britu mākslinieka Krisa Evansa šobrīd realizējams projekts, kura centrālā norise ir skulptūru parka izveide postindustriālajā Jervakandi pilsētiņā Igaunijā. Evansa radītais oksimorons kalpo par nosaukumu Rikotāj-direktoru aliansei – tās pastāvēšanas vienīgais nolūks ir formulēt idejas, kurās varētu balstīties "radikālās lojalitātes" nojēgums, atklājot, kā korporatīvā biznesa lideri iztēlojas šī tik ambivalentā vārdu savienojuma jēgu, pēc tam vizualizējot viņu izpratni skulptūru parka formā. Mana kā kuratora loma būs mēģināt paredzēt un fiksēt šī projekta iekļaušanos lokālajā kultūras telpā. Man jāapsver iespējamo Igaunijas sponsoru domāšanas veids, padomju perioda monumentālo skulptoru attieksme pret šādu jaunu un mērķtiecīgi perversu pasūtījumu, Igaunijas Mākslas muzeja iesaiste un Jervakandi vietējās sabiedrības reakcija. Tomēr sāksim ar galveno: ar nelielu informāciju par projektu un tā fizisko kontekstu, lai padarītu to izprotamāku konferences *Kolonizētā telpa* dalībniekiem.

Kriss Evanss lūdza katru no pieciem viņa alianšes locekļiem, kuri pārstāv mazumtirdzniecības, telekomunikāciju, enerģētikas, reklāmas un finanšu nozaru korporatīvo sektoru, dalīties tajā, kāda ir viņa – vairāk indivīda nekā korporatīva profesionāļa – lojalitātes izjūta un kādā nozīmē viņa individuālais skatījums būtu uzlūkojams par radikālu. Jau no paša sākuma visiem tika paziņots, ka viņu idejas tiks attīstītas par skulpturālu objektu metiem. Šajā projektā radošais impulss vizuālajai formai tiek atrasts biznesa vidē, kas apvērš ierastās attiecības starp mākslu un uzņēmējdarbību. Dialoga laikā ar Kari Vaihu – *Sonera Telia Telecom* vides nozares vadītāju – iezīmējās izdzīvošanas ideja, un Vaiha negaidīti ierosināja radīt *Pielāgojies un izdzīvo* – pieminekli žurkai un tarakānam, divām vienīgajām dzīvajām radībām, kurām ir izredzes izdzīvot cilvēka izraisītā ekoloģiskā katastrofā. Šo un līdzīgas sociālā darvinisma idejas, kuras aktualizē problēmu – biznesa skolu lietišķās ētikas izvirzīšanās dominējošā lomā kultūras dzīvē –, Evanss šobrīd ir vizualizējis grafiku sērijā. Šīs grafikas kalpos par skicēm igauņu mākslinieku grupai, kuri nodarbojušies ar monumentu veidošanu padomju okupācijas laikā un tagad ir Evansa angažēti, lai īstenotu viņa alianšes skulptūru parka projektu.

Tiek veidota intrigējoša paralēle starp Rietumu korporatīvās skulptūras tradīciju un Austrumeiropas monumentālo propagandu, savienojot šos divus Igaunijas piedzīvotās ārējās ietekmes slāņus. Jāpiekrīt Neilam Malholandam, kurš savā rakstā par projekta pašreizējo attīstības stadiju, ko parādīja Glāzgovas *Tramway* notikusi izstāde, saka: "Evansa skicē skaistums un gaisīgums apliecina sevi, par spīti atmirstošajām komerciālajām klišejiem, kuras tās ilustrē." Evansa darbi bez pūlēm ir atdalāmi no ļoti specifiskās to tapšanas situācijas *in situ* Igaunijā. Es gan rikošos pretēji un centīšos raksturot Jervakandi veidoto kontekstu, kaut būtībā Evansa darbi tikpat labi iedētos ikvienā Austrumeiropas mazpilsētā ar līdzīgu ekonomiskās attīstības vēsturi.

HANNO SOANS

Waiting for Starbucks in Järvakandi

Radical Loyalty is an ongoing project by British artist Chris Evans. It centres on the construction of a sculpture park in the post-industrial town of Järvakandi in Estonia. *Radical Loyalty* is an oxymoron created by Evans, an Alliance of Managing Directors. Its sole purpose is to express the ideas behind the concept of "radical loyalty", investigating what corporate business leaders imagine to be the meaning of this highly ambivalent phrase and then visualising their understanding in the format of a sculpture park. My role as a curator will be to try to anticipate and map the cultural enfolding this project could have on the local level. I must consider the mind-frame of possible sponsors from Estonia, the attitude of Soviet-era monumental sculptors towards this new type of deliberately perverse commission, the involvement of the Art Museum of Estonia and the reactions from the local community in Järvakandi. But first things first: here is a bit of information about the project and its physical context, to help making it understandable for participants of the *Colonising Space* conference.

Chris Evans has asked each of his 5 Alliance members, brought together from the corporate sectors of retail, telecommunications, energy, advertising and finance, to relate to their individual feelings rather than their corporate position as they think about loyalty and about how their personal perspective could be seen as radical. It was stated from the beginning that their ideas would be developed into sculptural design proposals. In this project, the creative impulse for visual form is sought from the business community, which reverses the usual relation between art and business. During the dialogue that Evans had with Kari Vaiha, the environmental manager of Sonera Telia Telecom, the notion of sustainability came up, and Vaiha suddenly suggested *Adapt and Survive*, a monument to a rat and a cockroach, the only creatures likely to survive a man-made environmental catastrophe. This and other Social Darwinist ideas, that bring forward the problem of how no-nonsense business school ethics comes to dominate cultural life, have so far been visualised in a series of prints by Evans. These prints will serve as models for a collective of Estonian artists who were responsible for building the country's monuments during the Soviet occupation and who have been enlisted by Evans to realise the Alliance's sculpture park.

An intriguing parallel is created between the Western tradition of corporate sculpture and Eastern European monumental propaganda, linking two layers of foreign influence in Estonia. As Neil Mulholland rightly claims in his article about the current state of the project, based on an exhibition at Tramway in Glasgow: "the beauty and lightness of the designs by Evans assert themselves over the moribund entrepreneurial clichés that they illustrate." They can easily be detached from the very specific production situation *in situ* in Estonia. I will do the opposite, and try to describe the context of Järvakandi, although in

Jervakandi ar tās 9000 iedzīvotāju, kuriem bija savs kultūras nams, boulinga klubs, bezmaksas brīvdabas peldbaseins un plaša amatieru dāļdārzniecības skola, kalpoja Igaunijas PSR par reprezentācijas fasādi – vietu, kurp izrādīšanās nolūkā bieži tika vesti ārzemju viesi. Kā jau tipiska industriāla pilsētiņā, kuras izaugsmi uzturēja vienas rūpnīcas darbība, padomju ekonomikai sabrūkot, Jervakandi iestājās dziļā krīze. Relatīvo domas atvērtību un brīvības garu, kas bija raksturīgi šim netipiskajam padomju telpas nostūrim, nomainīja strauja dzīves lejupslīde. Izmisīgā vajadzība pēc ārvalstu investīcijām guvusi nepārprotamu atveidu spodrpapīra prezentācijas brošūrā, kuru publicējusi pašvaldības padome, apzinoties drūmās nākotnes perspektīvas, bezdarbu un jaunatnes aizplūšanu. Šeit kontrasts starp pašreizējo situāciju un padomju laika dzīves līmeni ir sevišķi ilustratīvs. Šī pilsētiņa, izveidota ap plaukstošu stikla rūpnīcas uzņēmumu, bija perfekts iemiesojums tam, ko vietējie iedzīvotāji ar lepnumu dēvēja par "Padomju Rietumiem" un kas mūsu padomju kaimiņiem lielāko tiesu šķita ļoti vilinoša apmešanās vieta. Šī ideoloģiskā konstrukcija, kas raksturoja Igauniju – iespējams, pamatoti – kā visrietumnieciskāko no PSRS republikām, kalpoja arī klusai apolītiskai pretestībai pret piespiedu rusifikācijas politiku. Tā no jauna iedarbināja iepriekšējo paškolonizācijas līmeni – 20. gadsimta sākuma modernistu lozungu "Paliksim igauņi, bet kļūsim eiropieši". Tiesa, tā bija arī ilūzija, kas radīja mānīgu mierinājumu ticībā, ka arī padomju sistēmā var dzīvot pa savam. Protams, tas, ko šī mākslīgi konstruētā vesternizācijas ideja nekad neatzina, bija politiskā un ekonomiskā bāze, kura nodrošināja visus šos labumus un apstākļus apmaiņā pret zināmiem pakalpojumiem, kas ļāva Jervakandi kļūt par Potjomkina sādžu.

No vietējās sabiedrības skatpunkta pēdējā *Radikālās lojalitātes* projekta fāze, kurai vēl jātiek realizētai, ir vērsta uz diviem ekonomiskās integrācijas slāņiem: sekmīgu pielāgošanos padomju sistēmai un līdz šim nesekmīgiem mēģinājumiem pielāgoties jaunajam liberālismam un tā priekšstatiem par kultūru. Bet tā ir arī ļoti precīzi mērķēta uz paškolonizācijas jēdzienu, kas ir tik plaši attiecināms uz šodienas Austrumeiropu. Ievērojot to visu, vairs nešķiet tik nelogisks fakts, ka Tiina Meisa – viena no Igaunijas bagātākajām sievietēm un lielākās privātpersonai piederošās Hansabankas akciju paketes īpašniece – ir uzaugusi šajā reiz tik pārticīgajā Padomju Igaunijas pilsētiņā. Šī faktoloģiskā nianse var izrādīties pat ļoti noderīga, lai spertu nākamo soli preti skulptūru parka projekta pilnīgam īstenojumam. Līdzekļu piesaiste projektam, kas tiek īstenots tālā nostūrī, kurš vēl varbūt 20 gadus gaidīs uz savas pirmās Starbucks kafējnīcas atvēršanu, iespējams, ir pats radikālākais Krisa Evansa projekta aspekts – vismaz igauņu auditorijas skatījumā. Projekts iztīrā – un gluži atklāti – tos ekonomiskos parametrus, kuri nosaka paškolonizācijas procesu.

essence Evans' project would work just as well in any Eastern European small town with a similar economic history.

With its cultural house, bowling club, free open-air swimming pool and large gardening school for its 9 000 inhabitants, Jervakandi served as a representational façade for Soviet Estonia, the kind of a spot visiting foreign politicians were often taken to for a little show-off. As a typical industrial town built around the resources provided by one single factory, Jervakandi entered a period of deep crisis when the Soviet market collapsed. The relative open-mindedness and freedom that characterised this off-key spot on the Soviet map was replaced with quickly deteriorating conditions. The desperate urge for foreign investment is now manifested in the glossy presentation brochure published by the municipal council in the face of bleak future prospects, unemployment and the exodus of younger people. The contrast between the present situation and Soviet-era living conditions is particularly illustrative here. This small town, constructed around a prospering glass industry, used to be the perfect epitome for what the locals proudly called the "Soviet West", and it was generally considered by our Soviet neighbours to be a very attractive place to live. This ideological construct, the probably correct description of Estonia as the most westernised of the Soviet republics, also served as an inspiration for quiet political resistance to the policy of forced Russification. It reaffirmed the previous layer of self-colonisation, from the days of the early 20th century modernists and their slogan "Let's stay Estonians, but let's become Europeans". However, it was also an illusion that offered the false comfort of believing that you could still have things your own way inside the Soviet system. Of course, what this constructed idea of westernisation always denied was the political and economic fundament that provided the benefits and the conditions for exchanging favours that made it possible for Jervakandi to become a Potyomkin village.

From the perspective of the local community the last phase of the *Radical Loyalty* project, still to be realised, addresses the two layers of economic integration: the successful adaptation to the Soviet system and the so far failed attempts at adapting to the neo-liberals and their ideas about culture. But it also pinpoints the notion of self-colonisation that is so widely applicable in Eastern Europe today. With that in mind, it may not be totally irrelevant that the richest woman in Estonia, Tiina Mõis, who is the biggest individual shareholder of Hansabank, grew up in this small and once well-to-do Soviet town. This little fact may even turn out to be very helpful for making the next move towards finalising the sculpture park project. Raising funds for a project carried out in a distant place, which even in 20 years time will probably not have its first Starbucks, is probably the most radical aspect of Chris Evans's project, at least for the Estonian audience. The project discusses, absolutely openly, the economic parameters that determine the processes of self-colonisation.